

dan (1786) sonra Ukrayna Sol Yaka Hatmanlığı tamamen tarihten silindi. Sağ Yaka Ukraynası'nda da durum olumsuzluklar içinde gelişti. 1714'te Sağ Yaka'da kontrolü yeniden ele geçiren Lehistan yıpratıcı bir sürgün politikasına girişti; aslı nüfus yerinden edilerek Kuzeybatı Ukrayna'dan göçler alındı. Bu süreçte karşı sesini duyan tek unsur Ortodoks Haydamaklar oldu. 1734, 1750 ve 1768'de çıkan Haydamak ayaklanmalarının sonuncunda yahudi ve Katolik nüfusu önemli kayıplar verdi.

Ukrayna (اوقرینا) kelimesi XVI. yüzyılın ilk yarısından kalma bazı Osmanlı belgelerinde göze çarpmakla beraber bu genelde coğrafi bir tanımlamadan öteye geçmez. Osmanlı dünyasında Ukrayna tanımlaması XVIII. yüzyılın ortalarına kadar genelde Rus, Urus kelimeleriyle karşılaşılır ("Urus palamkaları", Râşid, I, 285) ve Mosko olarak zikredilen Rusya ile karıştırılmamalıdır. 1672 tarihli Bucaş Antlaşması'nın üçüncü maddesinde Ukrayna tanımlamasına yer verilir (Silâhdar, I, 612). Evliya Çelebi de "Rus Hatmanı Doroşenko" diyerek bu duruma açıklık getirir (*Seyahatnâme*, V, 127). XVIII. yüzyılın sonundan itibaren Rus ismi eski Moskova devleti anlamında Rusya'yı karşılamaya başlar. Siyasî bir kavram bağlamında Ukrayna kelimesi, Osmanlı kaynaklarında Hatman Doroşenko'nun Osmanlı hâkimiyetini kabul etmesi münasebetiyle kendisine yazılan 1672 tarihli nâmede geçer. 1678'de Yurii Hmel-nitski'nin hatmanlığa tayininde şimdiye kadarki kullanımı olan Rus kelimesi yerini Ukrayna alır. Köprülü Ahmed Paşa, Leh Başvekilli Olszewski'ye yolladığı ve Ukrayna üzerindeki hak iddialarını çürüttüğü, Ukraynalıların kendi bağımsızlıkları için mücadele verdiklerine işaret ettiği 1672 tarihli mektubunda da (Silâhdar, I, 570-572) Ukrayna kelimesini siyasî anlamda kullanmıştır (Pritsak, *İlmî Araştırmalar*, sy. 7 [1999], s. 280, 283-284).

Ukrayna 1775-1918 yılları arasında Rus Çarlığı'nın hâkimiyeti altında kaldı. Ukrayna millî bilinci XIX. yüzyıldaki modern milliyetçilik döneminde yükselmeye başladı. Düşünce merkezi önceleri 1805'te kurulan Krakau Üniversitesi iken 1830'larda Kiyef Üniversitesi ön plana geçti. Avrupa'daki 1848-1849 ihtilâlleri Batı Ukrayna'da kuvvetli bir milliyetçi yansıma teşkil etti. Ukrayna halkının Ruslar'dan ayrı bir millet olduğu kanaati bu milliyetçilik faaliyetlerinin bir eseridir. I. Dünya Savaşı durumunda önemli değişiklikler meydana getirdi. Rus Çarlığı'nın 1917 Ekim İhtilâli ile dağılması ve bir iç savaşın çıkması Ukraynalılara ba-

ğımsızlıklarını ilân etmek için beklenen fırsatı verdi. 17 Mart 1917'de toplanan Merkezî Ukrayna Radası çalışmaya başladı. Brest Litovsk Antlaşması (3 Mart 1918) uyarınca Avusturya-Macaristan ve Almanya'nın Ukrayna'yı koruma iddiasıyla Batı Ukrayna'yı işgale yönelmesi sonucunda Ruslar çekildiler. Almanlar Hatmanlık Hükûmeti adıyla yeni bir hükûmet kurdular. Kasım 1918'de Alman birliklerinin çekilmesi Ukrayna garantörlüğünde boşluk doğurdu. Bolşevik idaresi yerel meclisleri feshederek Ukrayna'nın bağımsızlığına son verdi. Ukrayna Radası'nın direnişe geçmesi üzerine 1917-1921 yılları arasında Ukrayna-Rus savaşı cereyan etti. Bu kargaşa döneminde yaşanan şiddetli mücadeleler neticesinde Kiyef'te Ukrayna Millî Cumhuriyeti ilân edildi (26 Aralık 1918). Ukrayna Millî Cumhuriyeti Ocak 1919'da Batı Ukrayna Millî Cumhuriyeti'nin kurulduğunu bildirip Batı Ukrayna'yı bağımsızlık sürecine dahil etti. Polonya ile Sovyetler arasında imzalanan Riga Antlaşması'yla (18 Mart 1921) Polonya'nın Batı Ukrayna üzerindeki hâkimiyeti tanındı.

II. Dünya Savaşı'nın ardından Lehistan da Rus hâkimiyeti altına girdi; bu suretle Batı ve Doğu Ukrayna, Stalin yönetiminde hiçbir siyasî yapının yaşama imkânı bulamayacağı Sovyet egemenliği altında kaldı (*Kratka Balgarska Enciklopedija*, V, 222-224). Sovyet sisteminin XX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren çökme emaresi göstermesi Ukrayna tarihinin son safhasını başlattı. Sovyet lideri Mihail Gorbaçov'un reformları neticesinde komünist idaresi altındaki milletler bağımsızlık sürecine girdiler. Sosyalistler ve demokratların temel bloklarını teşkil ettiği Ukrayna demokratik seçimleri Mart 1990'da gerçekleşti. Muhalefeti temsil eden Demokratik blok 16 Haziran 1990'da Ukrayna'nın bağımsız-

lığının ilânını sağladı. 19 Ağustos 1991'de Moskova'da komünizmin yeniden tesisini amaçlayan başarısız darbeden sonra nihayet tarihe karışan Sovyetler'de on beş yeni devlet bağımsızlığını ilân etti; 24 Ağustos 1991'de Ukrayna da bunlar arasına katıldı.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, V, 127; Silâhdar, *Tarih*, I, 410, 570-572, 612; Râşid, *Tarih*, I, 285; W. E. D. Allen, *The Ukraine: A History*, Cambridge 1940, tür.yer.; M. Hrushevsky, *A History of Ukraine*, New Haven 1941, tür.yer.; Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi*, Ankara 1948, tür.yer.; G. Rhode, *Kleine Geschichte Polens*, Darmstadt 1965, s. 242-243; G. P. March, *Cossacks of the Brotherhood: The Zaporog Kosh of the Dniepr River*, New York 1990, tür.yer.; Yücel Öztürk, *Özü'den Tuna'ya Kazaklar-I*, İstanbul 2004, tür.yer.; Mehmet İnbaşı, *Ukrayna'da Osmanlılar: Kamanîçe Seferi ve Organizasyonu (1672)*, İstanbul 2004, tür.yer.; O. Pritsak, "Rusların Kökeni" (trc. M. Bilal Çelik), *Omellan Pritsak Armağanı* (ed. Mehmet Alpargu – Yücel Öztürk), Sakarya 2007, s. 41-65; a.mlf., "Kiev Rusyası ve Onaltıncı-Onyedinci Yüzyıl Ukraynası" (trc. Fikrettin Yavuz), a.e., s. 67-97; a.mlf., "İlk Türk-Ukrayna İttifakı" (trc. Kemal Beydilli), *İlmî Araştırmalar*, sy. 7, İstanbul 1999, s. 254-284; P. Bartl, "XVII. Yüzyılda ve XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Kazak Devleti ve Osmanlı İmparatorluğu" (trc. Kemal Beydilli), a.e., sy. 6 (1998), s. 301-330; A. Balevski v.dğr., "Ukrainska Sovetska Socialističeska Republika, USSR (Ukraina)", *Kratka Balgarska Enciklopedija*, Sofia 1969, V, 222-227.

YÜCEL ÖZTÜRK

III. ÜLKEDE İSLÂMİYET

Ukrayna topraklarında yer alan Kırım yarımadasına müslümanların ilk gelişi VII. yüzyıla kadar uzanır. Bu dönemde bölgenin yerlileri olan Alan kabileleri arasında onların cenaze törenlerini İslâm'a göre yaptıklarına dair bazı deliller ortaya çıkmıştır. IX. yüzyılın ikinci yarısında Kiev (Kiyef) şehri civarında Vikingler tarafından ku-

Kiev'de
tarihi
Altın Kapı –
Ukrayna

UKRAYNA

ruhan Kiev Knezliği'nin (Kiev Dukalığı) İslâm dünyasıyla yakın ticarî ilişkileri vardı. İslâm coğrafyacısı İbn Hurdâzbih dukalığın merkezi Rus'tan tüccarların Bağdat'a kadar geldiğini yazmaktadır (*el-Mesâlik ve'l-memâlik*, s. 154). Araştırmalarda yine Rus şehriyle İslâm dünyası arasındaki ilişkileri gösteren bazı örneklerle rastlanmıştır. Ukrayna topraklarının İslâmiyet'le asıl bağlantısı Kırım tarihiyle olan yakın ilişkisinden gelir. Kırım topraklarında ilk mescidin 1262'de yapıldığı rivayet edilir. Altın Orda Devleti'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan devletler vasıtasıyla Müslümanlık ülkenin bazı yörelerinde yayıldı. Kırım Hanlığı ile başlayan bu süreç Ukraynalılar'ın yaşadığı topraklarda devam etti. 1591 yılı civarında bugünkü Ukrayna sınırları içindeki topraklarda 100.000'e yakın müslüman Tatar yaşıyordu. Polonya ve Belarus'un yanı sıra Batı Ukrayna'nın da içinde yer aldığı geniş bir alanda 400'e yakın cami ibadete açıktı. Buna rağmen buralarda yaşayan Tatar toplulukları tecrit edilmiş durumdaydı. Kırım Tatarları'yla olan savaş hali bunda en önemli etken olmuştur.

XVIII. yüzyılda Ruslar'ın Kırım'a girişiyle birlikte çok sayıda Tatar Türkü anayurtlarından ayrılarak Türkiye ile diğer İslâm ülkelerine göç etti ve bölgede İslâmiyet'in varlığı zayıfladı. Geride kalan müslümanlar Kırım'da müslüman bir topluluk halinde ayakta kalmaya çalıştı ve Tauric Ruhânî Muhammedî (Tavrisheskoye dukhovnoye magometanskoye upravleniye) adıyla bir birlik meydana getirdi. Daha sonraki yüzyıllarda bu topraklar İslâmî açıdan bazı yeni gelişmelere sahne oldu. XIX. yüzyılda Gaspiralı İsmâil, Kırım'da İslâmî uyanışın başlamasında bir sembol haline geldi. Gaspiralı'nın İslâmî eğitim metotlarını modernleştirmesi ve sosyal yaşamdaki reformları Kırım'da yeni bir uyanışa (cedîdiye) yol açtı. Ukrayna'daki müslümanlar için en sıkıntılı dönem 1917 Sovyet İhtilâli'yle başladı. 1920'lerde ateizm politikalarının baskısıyla başta Kırım Tatarları olmak üzere müslümanların etnik ve dinî hakları kısıtlandı, camileri yıkıldı ve dinî kimlikleri yok sayılmaya başlandı. 1940'lara gelindiğinde bu politikalar en şiddetli noktaya ulaştı. Ancak Sovyetler'in diğer yerlerinde olduğu gibi Ukrayna şehirlerinde de bazı müslüman âlimlerin kişisel çabalarıyla İslâmî bilgi ve kültür kısmen nesilden nesile aktarıldı. Bu gelişmeler, Sovyetler'in dağılıp Ukrayna'nın bağımsızlığına kavuşmasından sonra İslâm topluluklarının yeniden yaşam bulmasında önemli bir alt yapı sağladı.

İslâmiyet'le ilgili gelişmeler ülkede Kiev, Donetsk ve Kırım'da yoğunlaştı. 2009 yılında devletin etnik ve dinî gruplarla ilgili bir raporuna göre Ukrayna'da 1135 İslâmî cemaat bulunuyordu. Kiev'de bu sayı elli dördtü. 1999'da 281'e çıktı. Müslüman nüfusu 445.000 civarındaydı (2010). Buna rağmen nüfuslar farklı kaynaklarda farklı sayılarla verilir (Houssain Kettani, s. 158). Ukrayna Şarkiyat Enstitüsü (Instytut Skhodoznavstva NAN Ukrainy) tarafından *Ukrains'kyi tyzhden* adlı dergide yapılan bir araştırmaya göre müslümanlar Ukrayna'daki farklı etnik gruplardan meydana gelmiştir. Bunlar 260-270.000 civarında Kırım Tatarı'ndan, 27.000 civarında Volga Tatarı'ndan, 19.000 civarında Azerî, Türk, Filistinli, İranlı, Afganistanlı ve Pakistanlı müslümanlardan oluşuyordu.

1980'lerde Kırım Tatarları'nın kendi vatanlarına dönmeye başlamasından sonra nüfusta hızlı bir değişim meydana geldi. Yurda dönen Tatarlar'ın sayısı 250.000'den fazlaydı. Böylece Kırım'da 1989'da nüfusun dörtte birini Tatarlar oluşturuyordu. 1991'de Sovyetler'in dağılmasının ardından Mustafa Cemilev ve diğer liderlerin katılımıyla Kırım Tatar Medisi (K'yrymtatar Milli Medzhlis), bir yıl sonra da Simferopol'de (Bahçesaray) Kırım Müslümanlarının Dinî Yönetimi (Dukhovnoye upravleniye musul'man Kryma [DUMK]) kuruldu. 1992'de bu cemiyetin başında bulunan kişinin unvanı kadıdan Kırım müftüsüne çevrildi. Kırım Müslümanlarının Dinî Yönetimi, Kırım Müslümanları Kongresi'nde bağlı bir unsur şeklinde yerini aldı. Cemiyetin resmî dinî gazetesi *Khidaïyet* Kırım Türkçesi'yle çıkmaktadır. Ukrayna'daki en büyük İslâm organizasyonu olan Kırım Müslümanlarının Dinî Yönetimi 352'si kayıtlı, 613'ü kayıtsız dinî cemaati temsil etmektedir. Kırım müslümanlarının ilk kongresi 1995'te, ikincisi 1999'da gerçekleştirildi.

Ukrayna Müslümanlarının Dinî Birliği (Dukhovnoye upravleniye musul'man Ukrainy [SAUM]) ülkede müslümanların ikinci büyük dinî organizasyonudur. Teşkilât 1992'de Kiev'de Lübnan kökenli bir Arap olan Şeyh Ahmed Temîm tarafından kuruldu. 2009'da bu birliğe bağlı yetmiş iki mahallî dinî grup vardı. Şeyh Ahmed, Ukrayna müftüsü sıfatıyla Ukrayna müslümanlarının resmî üst düzey temsilcisidir. 1994'te Ukrayna'da teşkil edilen Bağımsız İslâm Cemaatleri Birliği (Asotsiatsiya nezaleznykh islams'kykh hromad v Ukraini), aynı yıl adını Ukrayna Müslümanları Ruhânî Merkezi (Dukhovny tsentr musul'man Ukrainy [SCUM]) şek-

linde değiştirdi. Bu kuruluşa daha çok Volga Tatarları'ndan meydan gelen yirmi bir dinî cemaat bağlıdır. Ukrayna'da etkili bir diğer organizasyon 1997'de Arap kökenli müslümanların kurduğu Ukrayna Sosyal Teşkilâtlar Birliği er-Râid'dir (Vseukrainskaya assotsiatsiya obshchestvennykh organizatsii Alraid'). Merkezi Kiev'de olan bu organizasyon ülkenin çeşitli yerlerinde faaliyet gösteren yedi İslâm kültür merkezi kapsar. er-Râid sadece dinî bir teşkilât değil aynı zamanda ülkenin önde gelen bir sivil toplum kuruluşu kabul edilir. En son teşkil edilen İslâmî kuruluşlar içinde 2007'de Kiev'de kurulan Kiev Müftülüğü (Kiyevsky muftiyat) önde gelir. Bu teşkilât diğer İslâm merkezleriyle birlikte *Ukraina i islamsky mir* (Ukrayna ve İslâm dünyası) adıyla bir dergi çıkarmaya başladı. 2009'da Kiev Müftülüğü, Kırım Müslümanlarının Dinî Yönetimi, er-Râid ve el-Umme gibi İslâmî teşkilâtlar bir araya gelerek Ukrayna'da ilk defa ortak bir federasyon (Sovet dukhovnykh upravlenii i tsentrov musul'man Ukrainy) oluşturdu. Bunların dışında ülkede Beytüzzeher adıyla Doğu Ukrayna Şii Müslümanlar Merkezi (Vostochnoukrainsky tsentr musul'man-shiitov 'Bait az-Zakhra') mevcuttur. Hizbüt-tahrîr hareketi çeşitli tartışmalara rağmen Kırım'da faaliyet göstermekte, *Vozrozhdeniye* adıyla Türkçe bir dergi yayımlamaktadır. Radikal ve siyasal İslâmî görüşleriyle öne çıkan bu hareket sık sık devletin takibatına uğramıştır. Hizbüt-tahrîr, Vehhâbî mezhebi mensubu olarak tanımlandığından diğer İslâmî cemaatlerle arasında bir mesafe oluştu. Bu durum, ülkede anayasal dinî özgürlüklere rağmen Ukrayna basınında İslâm'a karşı ön yargıları besledi.

1989'da İslâmî cemaatlerin faaliyetlerinin görülmeye başlandığı Kırım'da 1991'de 44, 1996 ortalarında 170 cami ve mescid açık bulunuyordu. XIII. yüzyılın sonlarında 1700'ün üzerinde cami ve mescidin varlığı, Çarlık ve Sovyet dönemlerinde çoğunun tahrip edildiği veya cami olmaktan çıkarıldığı Kırım'da bu sayının eksik olduğunu göstermektedir. Tarihî camilerden sadece kırk sekizi yeniden ibadete açıldı. Yeni cami yapımı, 1991'de Türk hükümetinin desteğiyle Simferopol'de temeli atılan ve 1995'te ibadete açılan Kebîr Camii ile başladı. Ardından Ukrayna'da çeşitli İslâm ülkelerinin yardımlarıyla birçok cami inşa edildi. 2010 yılı sonu itibarıyla resmî kaynaklara göre Ukrayna'da 81, Kırım'da 278 cami veya mescid ibadete açıktı.

Ukrayna'da şarkiyatçılar tarafından Kur'an'la ilgili bazı çalışmalar yapılmıştır. Lviv, Batı Ukrayna'nın en önemli oryantizm çalışmaları merkezidir. Kur'an'ın Ukrayna diline ilk çevirisi Olexandr Abranchak-Lysyneckyi tarafından Avrupa dillerindeki bir çeviriden yapılarak 1913'te Lviv'de yayımlanmış, Kur'an'dan bazı âyetlerin tercümesini yine Lviv'de Arapça çalışmalarıyla ilgili bir makalede O. Dziuban ve J. Polotniuk gerçekleştirmiştir ("Z arabs'koi u Lvovi: Arabic language in Lviv", *Žouten*, III [1967], s. 134-135). Daha sonra Kur'an'ın kısmî tercümesi Ukraynalı şarkiyatçı Yarema Polotniuk tarafından yapılmıştır ("Koran. Pereklav z arabs'koi Yarema Polotniuk", *Vsesvit*, VI [Kyiv 1990], s. 129). Valerii Rybalkin'in de Ukrayna dilinde kısmî olarak Kur'an'dan çevirileri vardır (Koran. Doslidzennia, pereklad [fragment] ta komentari, Kyiv 2002). Ukrayna'da İslâmî çalışmalar üniversitelerin dil, ekonomi ve hukuk bölümlerine bağlı özel bölümlerle sınırlıdır. 2009 yılında I. Dünya Kırım Tatar Kongresi'nde Kırım Bahçesaray'da tarihî Zincirli Medrese'de bir İslâm üniversitesi açılmasının planlandığı bildirilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hurdâzbih, *el-Mesâlik ve'l-memâlik*, s. 154; A. V. Bogomolov v.dğr., *Islamic Identity in Ukraine* (Исламская идентичность в Украине), Kyiv 2006; Gyorgy Lederer, "Islam in Ukraine", *The Internal Newsletter of Centrum Voor Islam in Europa of Universiteit Gent*, II/1-2, Belgium 2000, s. 46-49; A. Bogomolov – S. Danylov, "Is there Political Islam in Ukraine?", *Review of International Affairs*, II/4, London 2003, s. 89-106; A. Bogomolov, "Islamic Knowledge in Ukraine", *ISIM Newsletter*, sy. 14, Leiden 2004, s. 20-21; S. Czerwonnaja, "The Islamic Factor in the Crimean Tatar National Movement in the Late Twentieth and Early Twenty-First Centuries", *Religion, State and Society*, XXXV/3, London 2007, s. 195-229; Mykhaylo Yakubovych, "Ukrainian Translations of the Meaning of the Glorious Qur'an: Problems and Prospects", *Journal of Qur'anic Research and Studies*, II/4, Madinah 2007, s. 29-54; a.mlf., "Islam and Muslims in Contemporary Ukraine: Common Backgrounds, Different Images", *Religion, State and Society*, XXXVIII/3, London 2010, s. 291-304; E. Muratova, "He Who Pays the Piper Calls the Tune: Muslim Sponsors of Islamic Revival in Crimea", a.e., XXXVII/3 (2009), s. 263-276; R. I. Shiyan, "Preaching Politics: Anti-Muslim and Pro-Muscovite Rhetoric in the Sermons of the Ukrainian Orthodox Clergy (1660s-1670s)", *The Historian*, LXXI/2, Tampa 2009, s. 318-338; Houssain Kettani, "Muslim Population in Europe: 1950-2020", *International Journal of Environmental Science and Development*, I/2, Singapore 2010, s. 158; Zeyneb Temnenko, "Islam and Hizb ut-Tahrir's Activities in Crimea, Ukraine", <http://www.caei.com.ar/es/programas/cei/41.pdf> (1 Nisan 2011).

RIZA KURTULUŞ

UKÜBÂT

(العقوبات)

İslâm hukukunda şer'î olarak belirlenmiş yahut yetkililerin takdirine bırakılmış bütün cezaları ve ibâdât ile muâmelâtla birlikte fûrû-i fıkhnın temel üç bölümünden birini ifade eden terim (bk. CEZA; FÜRÜ).

ULAK

Osmanlılar'da devletin resmî haberlerini ulaştıran görevlilere verilen ad.

Sâî, tatar, berîd, posta karşılığında kulanılan **ulak** kelimesi eski Türkçe'de **ulağ** diye geçer. Göktürk yazıtlarında olduğu gibi Kâşgarlı Mahmud'un *Dîvânü lügâti't-Türk*'ünde de ulağ "beyin emriyle koşa koşa giden postacının başka bir at bulunca ya kadar bindiği at" şeklinde tarif edilmiştir. Kâşgarlı Mahmud ayrıca yollar üzerindeki gidiş istikametini göstermek için "ula" denilen taşların dikildiğini belirtmektedir ki büyük ihtimalle bu da ulağ kelimesinden gelmektedir. Türkler'in haberleşmede uyguladıkları ihtiyaç halinde atlara el koyma usulünün, Moğollar'ın Anadolu'yu istilasından sonra yaygınlaştığı ve buradan Osmanlılar'a intikal ettiği yolundaki bilgi Lutfi Paşa'ya dayandırılır. Osmanlılar'da önceleri padişahın ve mensuplarının ulak hizmetini yapanlar ellerindeki ulak hükmüyle halktan istedikleri beygiri alabilirlerdi, ayrıca her türlü ihtiyaçlarının giderilmesini istemek gibi bir imtiyaza sahipti. Daha sonra vezirler, defterdarlar, ağalar da ulak hükmü vermeye başlamış, onları taşrada beylerbeyiler, sancak beyleri, kadılar ve subaşılar takip etmiştir. Elinde ulak hükmü bulunan kimse kendisi, hizmetkârları ve kılavuzları için beygir almakta, eşyalarını taşımak için de beygir istemektedir. Ulaklar bu hayvanları gittikleri yerlerde bırakır, dönüşte yorgun olmayan dayanıklı beygirlere el koyarlardı. Yolda hayvanlarının zayıf düşmesi durumunda rastladıkları bir kimsenin beygirini alabilirlerdi. Onların bu hareketi belgelerde "ulak zulmü" diye geçer.

Eldeki en eski ulak hükmü Şâban 887 (Ekim 1482) tarihli olup Edirne'de II. Bayezid tarafından verilmiştir. Bu hükümde görevle yollanan kişiye yolda ihtiyaç halinde menzilden menzile ulak temini emredilmiştir. Bunun dışında yine II. Bayezid

devrine ait biri Viyana Devlet Arşivi'nde, diğeri Viyana Millî Kütüphanesi'nde iki hüküm daha vardır. Viyana Devlet Arşivi'nde bulunan evâil-i Zilhicce 898 (13-22 Eylül 1493) tarihli ve Rumeli tarafından İstanbul'a gelecek Dubrovnik elçileri için verilmiştir. Bu hükümde elçilerin beygirlerine ulak tarafından el konulmaması emredilmiştir. Viyana Millî Kütüphanesi'ndeki hüküm ise evâil-i Muharrem 903 (30 Ağustos – 8 Eylül 1497) tarihli olup önemli bir iş dolayısıyla Karaman'a gönderilen İlyas adlı bir ulağa verilmiştir. Ulakların beygirlere el koyma yetkisini kötüye kullanması üzerine 1530'da ulaklar için yeni bir uygulamaya geçilmiştir. Bu amaçla çıkarılan fermanla reâyânın ulak fazlalığından bîzar olduğu, kanunnâmenin bu sebeple yazıldığı, bundan böyle "umûr-ı saltanat"ta mühim bir maslahat dolayısıyla gönderilen çavuşun gideceği yere kadar kendi atıyla gitmesinin imkânsızlığı halinde ulak gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Fermanla ayrıca ikiden çok ulak yollanmaması, ulağın bindiği atın vardiği yerdeki kadiya teslimi gibi hususlar da yer almaktadır. Buna rağmen Kanûnî Sultan Süleyman'ın İrakeyn Seferi'nde Bağdat ile Nusaybin arasında kış mevsiminde ulakların bindiği beygirlerden 700'ünün kaybolduğu belirtilmektedir. Kanûnî, Lutfi Paşa'yı sadârete getirdikten sonra bu meseleyle halletmesini istemiş, Lutfi Paşa ulak hükmü sistemini kaldırıp menzil teşkilâtını yeniden kurmuş, ulak hükmü yerine in'âm hükmü adıyla bir berat verilmesi usulünü getirmiştir. İn'âm hükmünde ulağın ismi veya bağlı bulunduğu daire, ne sebeple yola çıktığı, kimin emriyle seyahat ettiği, yolculuğun gidiş mi dönüş mü olduğu, ilk hareket ettiği menzil ile varacağı menzilin adı ve sürücülerin isimleri yer alacaktı.

Ellerinde hüküm bulunan ulaklara menzillerde gerekli beygirler sağlanır, beratları olmayanlara ise beygir verilmezdi. Kimlere ne kadar beygir tahsis edileceği fermanlarla Anadolu ve Rumeli menzillerine bildirilirdi. Yine de bazı yolsuzlukların görülmesi üzerine 1697'de menzillerin yeni bir düzenlemeye tâbi tutulmasına ve ulakların aldıkları beygirlerin ücretlerini ödemelerine dair bir nizam getirilmiştir. Buna göre devlet tarafından görevlendirilenlere saat hesabıyla ücretleri nakden verilecek ve menzilde aldıkları beygirin ücretini ödeyeceklerdi. Genelde saat ücreti 10 sağ akçe olup buna "timin" denirdi. Böylece menzil masraflarının önemli bir kısmı ulak ücreti adı altında devlet tarafın-